

Іванов С. В.,
здобувач докторантури
Харківського національного університету внутрішніх справ

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ ДЕРЖАВНОЇ МИТНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

PURPOSE AND GOAL OF STATE CUSTOMS POLICY IN UKRAINE

В статті доведено, що метою державної митної політики є забезпечення прав і свобод людини, забезпечення високого рівня якості життя людей на всій території України, створення умов для сталого розвитку національної економіки, охорона митного інтересу держави, інтеграція в митну спільноту Європейського Союзу. Характерною (основною) метою державної митної політики, яка визначає специфіку останньої є охорона митних інтересів держави. На підставі наукових позицій вчених та нормативно закріплених положень сформульовано завдання державної митної політики в Україні та здійснено класифікацію останніх.

Ключові слова: державна митна політика, митний інтерес, національна безпека, мета, завдання.

В статье доказано, что целью государственной таможенной политики является обеспечение прав и свобод человека, обеспечение высокого уровня качества жизни людей на всей территории Украины, создание условий для устойчивого развития национальной экономики, охрана таможенного интереса государства, интеграция в таможенное сообщество Европейского Союза. Характерной (основной) целью государственной таможенной политики, которая определяет специфику последней является охрана таможенных интересов государства. На основании научных позиций учёных и нормативно закреплённых положений сформулированы задачи государственной таможенной политики в Украине и осуществлена классификация последних.

Ключевые слова: государственная таможенная политика, таможенный интерес, национальная безопасность, цель, задачи.

The article proves that the purpose of the state customs policy is to ensure human rights and freedoms, ensure a high level of quality of life for people throughout Ukraine, create conditions for sustainable development of the national economy, protect the customs interests of the state, and integrate into the customs community of the European Union. The characteristic (main) goal of the state customs policy (that determined by the specifics of the latter) is the protection of the customs interests of the state. On the basis of scientific positions of scientists and normatively fixed provisions, the tasks of the state customs policy in Ukraine are formulated and the classification of the latter is carried out.

Key words: state customs policy, customs interest, national security, purpose, tasks.

Постановка проблеми. Подальший європейський рух Української держави вимагає зміни багатьох підходів до управління державним апаратом, формування та реалізації державної політики в цілому та в окремих її сферах. Не є виключенням і державна митна політика. Після революції гідності, яка відбулась у 2014 році, пройшло майже чотири роки, але й досі відсутня сформована та нормативно закріплена державна митна політика Української держави. Відсутність останньої тягне за собою невирішені питання, серед яких слід навести наступні: 1) низький рівень валового внутрішнього продукту, який є основним показником стану економіки; 2) незахищеність митних інтересів; 3) відсутність довгострокового планування економічного зростання, в тому числі і коштом митних надходжень; 4) невирішеність питання щодо реальної боротьби із контрабандою та криміналізацією цього явища на теренах нашої держави; 5) постійна зміна назв та структури митних органів, що в цілому також має негативний вплив; 6) недосконала нормативно-правова база, навіть в частині визначення базових категорій та ряд інших. Все вищевказане є підґрунтям для того, щоб на науковому рівні порушити питання щодо формування мети та завдань державної митної політики із подальшою можливістю закріплення останніх на законодавчому рівні.

Аналіз останніх досліджень. Дана проблематика в рамках науки адміністративного права до

цього часу представлена в працях таких вчених як: К.В. Бережна «Митно-правовий режим транзиту в Україні» (2003 р.), І.О. Бондаренко «Організаційно-правові основи надання послуг в галузі митної справи» (2006 р.), Ю.М. Дьомін «Правові засади організації та здійснення митного контролю в Україні: теоретичні та практичні проблеми» (2006 р.), А.І. Калініченко «Систематизація митного законодавства: сутність та форми» (2015 р.), Ю.Д. Кунев «Правова організація діяльності митної служби України: теоретичні та методологічні основи» (2010 р.), В.Я. Настюк «Адміністративно-правові проблеми законодавчого регулювання митної справи в Україні» (2005 р.), В.Т. Комзюк «Адміністративно-правові засоби здійснення митної справи» (2003 р.), Д.В. Приймаченко «Митна політика держави та її реалізація митними органами» (монографія 2006 р.) та ряд інших робіт, в яких також порушуються окремі питання митної політики. Праці зазначених авторів є для нас добрим науковим підґрунтям для формування науково-обґрунтованого, авторського підходу щодо формування мети митної політики та її задач, оскільки від останніх залежить стратегічний та поточний курс держави до заможної, європейської країни. Однак наголосимо на тому факті, що на сьогодні відсутнє монографічне дослідження де б порушувалось питання саме формування та реалізації митної політики, її задач та мети.

Виклад основного матеріалу. З початку звернемося до розуміння категорії «мета», які містяться в юридичних словниках та на шпальтах наукових видань. Так, мета або ціль – це стан в майбутньому, котрий можливо змінити відносно теперішнього та варто, бажано або необхідно досягти [1]; або мета – «як те, до чого прагнуть, чого намагаються досягти» [2, с. 788]; те, що хтось намагається досягнути, здобути, до чого прямує людина [3]; це кінцевий стан або результат, що державні органи прагнуть досягти і саме вони характеризують наміри та спрямованість політики [4, с. 29]; є необхідною складовою моделі структури діяльності [5, с. 21]. Зазначені визначення в більшості випадків збігаються, однак, на нашу думку, не містять такої обов'язкової характеристики цього явища як: свідомо діяльність, яка спрямована на задоволення певних потреб. Цікавим вбачається підхід, який був запропонований Д.В. Приймаченко щодо визначення ознак, які характеризують цю категорію: 1) відіграє роль рушійної сили, яка спонукає до діяльності; 2) є не тільки каталізатором діяльності, а й фактором, що існує та впливає на весь хід діяльності; 3) мета активно впливає на організацію та структуру діяльності; 4) спонукає до пошуку найбільш оптимальних засобів та способів діяльності; 5) виконує функцію керівних засад, що упорядковують та регулюють діяльність [4, с. 91]. В цілому ми погоджуємось із позицією вченого, але вважаємо, що останні сформульовані із врахуванням управлінського підходу сутності держави.

Отже на підставі вищенаведеного сформулюємо визначення категорії «мета». Мета – це свідомий, бажаний результат, якого треба досягти за визначений проміжок часу для задоволення певних потреб (людини, держави, громадянського суспільства). До того ж наголосимо, що потреби повинні кореспондуватися та не суперечити одна одній. Формулювання мети це – складний розумовий процес, який повинен враховувати безліч вимог, серед яких доцільно виділити наступні: 1) визначення потреб, які треба задовольнити; 2) чіткість та осяжність; 3) реалістичність; 4) позитивний характер (правовий); 5) узгодженість; 6) поєднання інтересів зацікавлених сторін; 7) розуміння щодо засобів, за допомогою яких остання може бути реалізована.

Трансформуючи вищенаведене на предмет нашого наукового дослідження, наголосимо на тому, що на сьогодні на законодавчому рівні закріплена тільки мета державної регіональної політики. Так, під останньою законодавець пропонує розуміти створення умов для динамічного, збалансованого розвитку України та її регіонів, забезпечення їх соціальної та економічної єдності, підвищення рівня життя населення, додержання гарантованих державою соціальних стандартів для кожного громадянина незалежно від його місця проживання [6]. Відразу наголосимо, що питання визначення мети митної політики є на сьогодні складним питанням, оскільки навіть законодавець в Митному Кодексі України [7] в ст. 5 дає визначення митної політики; в ч. 1. ст. 7 говорить про державну політику у сфері

державної митної справи; в ч. 4 цієї ж статті мова йде про державну податкову та митну політику. Виникає питання: як співвідносяться дані категорії? Визначення мети митної політики є першим та необхідним кроком на шляху побудови нової заможної країни та відповіддю на поставлене питання.

Звернемося до теоретичних напрацювань, щодо визначення мети митної політики держави. О.В. Коломоєць наголошує на тому, що державна митна політика має на меті створення сприятливих умов для зовнішньоекономічної діяльності в сучасній державі, у зв'язку з чим вона безпосередньо зумовлює способи, методи та механізми реалізації митної функції держави [8, с. 63]. Таке визначення є занадто вузьким і не відображає людиноцентриську концепцію розвитку держави. М.М. Дуран, визначаючи значення митної політики, окреслює мету зовнішньоторговельної політики України, яка, на його думку, полягає в створенні та підтримці конкурентоспроможних на світовому рівні галузей економіки та забезпечення найсприятливіших умов для розвитку їх експортного потенціалу, підтримки експортної діяльності усіма можливими напрямками, оскільки історія та практика розвитку світової економіки та економік окремих держав свідчить, що найбільшого рівня добробуту та багатства країни досягають насамперед шляхом створення конкурентоспроможних галузей економіки та підтримки експортної діяльності у світовому масштабі [9, с. 189]. Дане визначення є цікавим, але не позбавленим дискусійності. Б.А. Кормич, даючи визначення митної політики, наголошує, що метою останньої є захист національних інтересів, національної безпеки й економічного суверенітету [10, с. 9]. Д.В. Приймаченко говорить, що мета митної політики знаходить своє відображення в меті правового регулювання здійснення митної діяльності і в Кодексі має бути закріплена саме вона [4, с. 22]. Ми погоджуємось із відомим вченим, що мета митної політики повинна мати законодавче закріплення. Також дослідник наголошує на тому, що митна політика є власне метою нижчого порядку і одночасно засобом реалізації мети вищого порядку – економічної політики [4, с. 31]. З даним твердженням ми не погоджуємось, оскільки митна політика не може бути метою, оскільки метою завжди є конкретний результат, якого прагнуть виконавці. Вірогідно, вчений хотів наголосити, що митна політика є вторинною і спрямована на виконання мети економічної політики держави тощо. А.І. Калініченко виокремлює основні цілі митної політики, серед яких називає: забезпечення найбільш ефективного використання інструментів митного контролю і регулювання товарообміну на митній території України, участь у реалізації торгово-політичних заходів щодо захисту українського ринку, стимулювання розвитку національної економіки, сприяння структурній перебудові та реалізації інших завдань економічної політики України [11, с. 14; 12]. Під час формулювання цілей митної політики України дослідниця бере за основу визначення, яке закріплено в ч. 2 ст. 1 Митному кодексі Республіки Біло-

русь. На нашу думку, під час формулювання мети будь-якої державної політики не можна використовувати інструментальний підхід, оскільки інструменти (правові засоби) є вторинними і визначаються з урахуванням тих цілей, яких планується досягти. Також не доцільно оперувати оціночними категоріями, такими як «ефективні інструменти». Зауважимо, що на сьогодні законодавче закріплення цілей (мети) митної політики має місце в таких державах як: Білорусь, Азербайджан, Казахстан, що є прогресивним кроком.

У свою чергу Ю.Д. Кунев наголошує на тому, що мета митної політики повинна розглядатись через потребу захисту прав і свобод громадян. Вчений наголошує, що цілі митної діяльності на даному етапі визначаються рівнем розвитку суспільства й держави, державної та митної політики, митної діяльності. Ця мета охоплює коло інтересів захисту прав і свобод різних суб'єктів у декількох напрямках: захист інтересів усіх громадян держави від незаконного міждержавного обігу товарів, предметів, інформації, ідеології тощо; захист інтересів власного виробника; захист інтересів осіб, діяльність яких пов'язана з переміщенням товарів та інших предметів через митний контроль [5, с. 24–26]. Аналізуючи даний підхід, необхідно наголосити на тому, що в основі створення та функціонування будь-якої держави знаходиться людина, її права та свободи. Про це прямо прописано в Конституції України, тобто з метою забезпечення прав і свобод людини держава бере на себе ряд зобов'язань, які вимагають виконання ряду функцій, в тому числі і митної функції держави. Отже основна мета будь-якої державної діяльності – це створення дієвого правового механізму реалізації прав і свобод людини і громадянина. Не є виключенням і митна політика держави. Наступною складовою будь-якої державної діяльності, в тому числі і митної політики держави, є забезпечення високого рівня якості життя людей на всій території України. Про це прямо наголошено в Указі Президента України «Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020», в якій зазначено, що в Україні впроваджуються європейські стандарти життя та вихід України на провідні позиції у світі [13]. До мети митної політики також доцільно віднести створення умов для сталого розвитку національної економіки, оскільки митна політика є частиною як зовнішньої, так внутрішньої економічної політики держави, та передбачає досягнення економічного суверенітету шляхом можливих параметрів економічного зростання як окремого індивідуума так і держави в цілому. Наступною складовою частиною мети митної політики, на нашу думку, є охоронна митних інтересів, які є частиною економічних інтересів держави та становлять невіддільну частину національних інтересів та полягають у виконанні фіскальної, регулятивної та захисної функцій у митній діяльності. Також серед цілей державної митної політики доцільно виокремити інтеграцію в митну спільноту Європейського Союзу. Ця мета прямо впливає із Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» [13], в якій визначено вектори

розвитку держави та пріоритетні реформи, які необхідно здійснити для досягнення поставлених цілей. Реформа державної митної справи та інтеграція в митну спільноту ЄС визначені одними з найважливіших. Між митними стандартами України та стандартами ЄС існують розбіжності, які повинні бути усунуті для прискорення інтеграційних процесів в Україні з метою наближення до європейських норм [14]. Зауважимо, що перелік сформульованих нами цілей державної митної політики є взаємозалежним та взаємообумовленим. В деяких випадках вони впливають або поглинаються одна одною, але водночас визначають вектор руху держави до певного результату з метою задоволення потреб всіх учасників відповідних відносин.

На підставі вищенаведеного, можна зазначити, що метою державної митної політики є забезпечення прав і свобод людини, забезпечення високого рівня якості життя людей на всій території України, створення умов для сталого розвитку національної економіки, охорона митного інтересу держави, інтеграція в митну спільноту Європейського Союзу. Проте наголосимо, що характерною (основною) метою державної митної політики, яка визначає специфіку останньої, є охоронна митних інтересів держави.

Зауважимо, що мета як правове явище в процесі своєї реалізації трансформується (поділяється) на певні сегменти, виконання яких є необхідною умовою досягнення загальної мети. Тому зупинимось на розгляді категорії «завдання державної митної політики». Але спочатку визначимось, із розумінням категорії «завдання». Для цього проаналізуємо наявні напрацювання щодо цього аспекту. Так, під завданням розуміють:

- 1) проблемну ситуацію з чітко визначеною метою, якої необхідно досягти [15];
- 2) це конкретизація шляхів вирішення проблемної ситуації. Завдання завжди виходять з мети і є засобом реалізації. Завдання наближають суб'єкта до мети як кінцевого результату їх діяльності [16];
- 3) це вибір шляхів і засобів для досягнення мети відповідно до висунутої гіпотези. Завдання найкраще формулювати у вигляді твердження того, що необхідно зробити, щоб мета була досягнута [17].

Таким чином, категорія «завдання» є похідною від категорії «мета» та передбачає відповідь на питання: «що треба зробити, щоб отримати (досягти) бажаний результат у майбутньому?».

Проаналізуємо наявні підходи щодо визначення завдань державної митної політики. Так, М.М. Дуран наводить позицію Е.Е. Курасової, яка стверджує, що до завдань митної політики належать: а) забезпечення найбільш ефективного використання інструментів митного контролю і регулювання товарообміну на митній території України; б) участь у реалізації торгово-політичних завдань щодо захисту українського ринку, стимулювання розвитку національної економіки, сприяння в проведенні структурної перебудови й інших завдань економічної політики України; в) інші завдання, обумовлені Верховною Радою, Президентом й Урядом відповідно до чин-

ного кодексу та інших законодавчих актів України [18, с. 11; 9, с. 186]. У свою чергу Д.В. Приймаченко, спираючись на аналіз нормативно-правових актів, формулює завдання, виконання яких здійснюється митними органами в процесі впровадження в життя митної політики держави. Зокрема, він зазначає такі завдання: 1) вирішення економічних завдань, що досягається через участь митних органів у захисті в межах своєї компетенції економічних інтересів держави; 2) регулювання митної діяльності, що досягається шляхом організації застосування та вдосконалення засобів митного регулювання з урахуванням пріоритетів розвитку економіки держави; 3) здійснення контролю за додержанням законодавства у сфері митної діяльності, що досягається шляхом здійснення контролю за дотриманням суб'єктами господарської діяльності та громадянами порядку переміщення товарів та інших предметів через митний кордон України, митного контролю, митного оформлення товарів та інших предметів, що переміщуються через митний кордон України; 4) вирішення правоохоронних завдань, що досягається шляхом здійснення запобіжних заходів, спрямованих на профілактику митних правопорушень [4, с. 63–64]. На думку І.А. Гуцула, основними завданнями реалізації сучасної митної політики України є: сприяння модернізації економіки через спрощення доступу українських компаній до передових зарубіжних технологій; стимулювання конкурентоспроможних на внутрішньому і світовому ринках виробництв, оновлення зовнішньоекономічної спеціалізації країни; створення сприятливих для виробництв умов, необхідних для підтримки зайнятості, забезпечення економічної безпеки країни; підтримка міжнародної виробничо-технологічної кооперації у наукоємних галузях; залучення прямих іноземних інвестицій у перспективні галузі промисловості; оптимізація географічної структури імпорту; забезпечення збалансованості та ефективної конкуренції на внутрішньому ринку; уніфікація митного тарифу та інших інструментів митної політики [19, с. 234]. В цілому не заперечуючи такому підходу, зауважимо, що наведений перелік завдань митної політики держави скоріше характеризує саме специфіку економічної політики держави і лише частково відноситься до митної. П.В. Пашко наголошує на тому, що митна політика сприяє забезпеченню та реалізації зовнішньоекономічних завдань та інтересів держави [20, с. 10]. О.А. Мосякіна виокремлює функціональні завдання митної політики держави, які полягають у забезпеченні захисту національних інтересів і національної безпеки України в політичній, економічній, соціальній, екологічній та інших сферах [21].

Такий підхід дослідників не дає змогу сформулювати уявлення саме про специфіку (особливості) завдань митної політики, оскільки державні інтереси охоплюють всі сфери і напрямки функціонування останньої.

На сьогодні існують й інші підходи щодо формулювання завдань митної політики через аналіз завдань, які стоять перед органами, що реалізують

цю політику. Перелік цих завдань визначений ч. 2 ст. 544 Митного кодексу України та налічує біля 20 [7]. Аналіз закріплених завдань містить ряд положень, які характеризують внутрішньо-управлінську діяльність органів доходів та зборів, а саме: здійснення обміну документами та інформацією (у тому числі електронною) з іншими державними органами України, митними, правоохоронними та іншими органами іноземних держав; впровадження, розвиток та технічне супроводження інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних систем і технологій в державній митній справі; автоматизація митних процедур; надання підприємствам послуг електронного цифрового підпису; кінологічне забезпечення діяльності органів доходів і зборів; управління об'єктами інфраструктури органів доходів і зборів; розбудова митного кордону тощо. [7]. І.С. Шулатова пропонує зазначені завдання поділити на три групи: 1) завдання, що належать до управління процесом наповнення державного бюджету; 2) завдання, спрямовані на підвищення рівня обізнаності населення під час застосування ними норм законодавства у сфері оподаткування; 3) забезпечення контролю за додержанням положень чинного податкового законодавства України [22, с. 171]. Запропонована класифікація є новаторською, але такою, що в повному обсязі не розкриває мету державної митної політики. Висловлюючи власну позицію з цього приводу, зазначимо, що ототожнювати завдання державної митної політики із завданнями, які законодавчо закріплені за відповідними органами, що безпосередньо реалізують митну політику є не доречним, оскільки останні мають більш детальну конкретизацію та визначають спрямованість діяльності останніх. Звісно, завдання, які закріплені за відповідними органами, що реалізують державну митну політику прямо впливають із мети та завдань політики, оскільки останні є першоосновою створення механізму реалізації відповідної функції держави в митній сфері.

Висновки. Підсумовуючи вищенаведені теоретичні викладки та нормативно закріплені положення, спробуємо сформулювати завдання державної митної політики України. Так, до останніх доцільно віднести:

- регулювання зовнішньої торгівлі;
- захист внутрішнього ринку,
- розвиток економіки України та її інтеграції до світової економіки;
- наповнення державного бюджету;
- запобігання та протидія митним правопорушенням та контрабанді;
- виконання зобов'язань передбачених міжнародними договорами України, які стосуються переміщення товарів через митну територію;
- контроль за дотриманням митного законодавства всіма учасниками відповідних правовідносин (щодо захисту інтелектуальної власності; переміщення валютних цінностей, захисту інтересів споживачів товарів і додержання учасниками зовнішньоекономічних зв'язків державних інтересів на зовнішньому ринку);

- захист інтересів власного товаровиробника;
- здійснення митного контролю та митного оформлення товарів і транспортних засобів, що переміщуються через митний кордон України;
- здійснення верифікації (встановлення достовірності) сертифікатів походження товарів з України;
- створення сприятливого правового клімату щодо надання митних послуг;
- аналіз та управління ризиками з метою визначення форм та обсягів митного контролю;
- здійснення державного експортного контролю в межах чинного законодавства;
- ведення Української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності;
- запобігання та протидія корупції в митній сфері;
- захист громадського порядку та безпеки, суспільної моралі;
- охорона здоров'я та життя людей і тварин, навколишнього природного середовища, захист прав споживачів товарів, що ввозяться в Україну, а також охорона національної культурної та історичної спадщини.

Зазначені завдання можна об'єднати у певні класифікаційні групи: а) за функціональним критерієм (фіскальні, контрольні, сервісні, правоохоронні, регуляторні); б) за змістом (основні, комплексні, додат-

кові); в) за часом (поточні та перспективні); г) за інституціональним критерієм (органи доходів і зборів, митниці, митні пости, Служба безпеки України, Національна поліція); г) в залежності від складової частини мети митної політики держави (завдання, які спрямовані на охорону митних інтересів; забезпечення прав і свобод людини і громадянина; створення умов для сталого розвитку національної економіки; інтеграція в митну спільноту Європейського Союзу.); д) за інструментальним критерієм, тобто, які методи використовуються для досягнення поставленого завдання митної політики (заходи тарифного та нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, квоти, дозволи, верифікація та ряд інших).

Таким чином, митна політика держави є ефективною тільки в тому разі, коли чітко сформульовані цілі останньої та визначені завдання, які необхідно вирішити для досягнення бажаного результату – побудова заможної, європейської країни. Отже основною метою державної митної політики є охорона митних інтересів. Водночас остання спрямована також на забезпечення прав і свобод людини, забезпечення високого рівня якості життя людей на всій території України, створення умов для сталого розвитку національної економіки, інтеграція в митну спільноту Європейського Союзу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Мета. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Мета_a.
2. Новий тлумачний словник української мови: у чотирьох томах / укл. В.В. Яременко, О.М. Сліпушко. К.: АКОНІТ, 1998. Т. 4. 941 с.
3. Новий тлумачний словник української мови: в 3-х т. 2-е вид., випр. К.: Вид-во Аконіт, 2001. Т. 1: А-К. 926 с.
4. Приймаченко Д.В. Митна політика держави та її реалізація митними органами: монографія. Дніпропетровськ: Академія митної служби України, 2006. 332 с.
5. Кунев Ю.Д. Діяльність митної служби України: проблеми правової організації: монографія. Дніпропетровськ: Академія митної служби України, 2009. 242 с.
6. Про засади державної регіональної політики: Закон України від 05.02.2015 № 156-VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/156-19>.
7. Митний кодекс України від 13.03.2012 № 4495-VI URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/4495-17>.
8. Коломоєць О.В. Митна політика сучасної держави в структурі державної політики. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2014. Вип. 4. Т. 2. С. 60–64.
9. Дуран М.М. Значення митної політики в системі державного регулювання міжнародної економічної інтеграції України та її регіонів. Науковий вісник НЛТУ України. 2009. Вип. 19.1. С. 184–190.
10. Кормич Б.А. Державно-правовий механізм митної політики України: монографія. О.: Астропринт, 2000. 180 с.
11. Калініченко А.І. Митна безпека як складова національної безпеки України. Право та інновації. 2015. № 2 (10). С. 14-18.
12. Таможенний кодекс республіки Беларусь от 04.07.2007 № 204-3 URL: <http://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/ru/by/by031ru.pdf>.
13. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020»: Указ Президента України від 12.01.2015 № 5/2015 URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/5/2015>.
14. Про схвалення Концепції залучення компаній (радників) до реформування митниць Державної фіскальної служби: розпорядження Кабінету Міністрів України від 11.02.2016 № 267-р URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/248954123>.
15. Завдання URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Завдання>.
16. Чим відрізняється мета від завдання? URL: <http://moyaosvita.com.ua/biznes/chim-vidriznyayetsya-meta-vid-zavdannya/>
17. Мета і завдання наукового дослідження URL: http://lyceum198.edukit.kiev.ua/informaciya_pro_zaklad/olimpiadi_ta_konkursi/seksiya_kompyuternih_nauk/meta_i_zavdannya_n.
18. Курасова Е.Е. Теоретико-методологічні підходи до визначення поняття «митна політика». Вісник Академії митної служби України. 2003. № 2. С. 9–15.
19. Гуцул І.А. Митна політика у фіскальному просторі України. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент. 2015. Вип. 10. С. 232–234.
20. Пашко П.В. Реалізація функцій митної політики в умовах глобалізації. Вісник КНТЕУ. 2009. № 4. С. 5–12 URL: <http://visnik.knteu.kiev.ua/files/2009/04/2.pdf>.
21. Мосякіна О.А. Системний підхід до поняття сутності митної політики та її генези. Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування. 2016. № 1. URL: http://el-zbirn-du.at.ua/2016_1/25.pdf.
22. Шулагова І.С. Державна фіскальна служба України: напрямки діяльності та місце у державному механізмі. Наше право. 2015. № 4. С. 168–174.